บทที่ 6
ค่าเสียโอกาสและอุปทานแรงงาน

บทนี้นำเสนอสภาพการทำงานของเกษตรกร และผลที่ได้จากการวิเคราะห์สมการการผลิตของครัวเรือนและอุปทานแรงงานนอกฟาร์มของเกษตรกรคู่สามี-ภรรยา โดยส่วนแรกเป็นสภาพการทำงานของเกษตรกร ส่วนที่สองเป็นการวิเคราะห์สมการการผลิตเพื่อหาค่าจ้างเงาและรายได้เงาของเกษตรกรคู่สามี-ภรรยา และส่วนที่สามเป็นการวิเคราะห์อุปทานแรงงานนอกฟาร์มของเกษตรกรคู่สามี-ภรรยาจากการนำค่าจ้างเงา รายได้เงา และลักษณะทางสังคมมาเป็นตัวแปรอธิบาย

การทำงานของเกษตรกร

ลักษณะงาน

จากการสำรวจการใช้เวลาการทำงานของเกษตรกรโดยแยกพิจารณาเป็นรายกิจกรรม คือ งานเกษตร งานนอกเกษตร และงานบ้าน จากตัวอย่างจำนวน 100 ครัวเรือน มีจำนวนเกษตรกรชายทำกิจกรรมเกษตรเพียงอย่างเดียว 28 ราย เกษตรและนอกเกษตรร่วมกัน 70 ราย ซึ่งการทำงานเกษตรร่วมกับนอกเกษตรนี้ แยกเป็นเกษตรร่วมกับกิจการส่วนตัว 14 ราย ร่วมกับรับจ้าง 49 ราย และร่วมกันทั้ง 3 กิจกรรม 7 ราย ส่วนภรรยานั้น เป็นผู้ไม่ทำกิจกรรมใดๆ เลย 2 ราย ทำการเกษตรเพียงอย่างเดียว 28 ราย นอกเกษตรเพียงอย่างเดียว 7 ราย และเกษตรร่วมกับนอกเกษตร 59 ราย ซึ่งแยกเป็นเกษตรร่วมกับกิจการส่วนตัว 11 ราย ร่วมกับรับจ้าง 37 ราย และร่วมกันทั้ง 3 กิจกรรม 11 ราย (ตารางที่ 6.1)

การทำงานของสามีและภรรยาในแต่ละครัวเรือนจะมีลักษณะสอดคล้องกัน การทำงานของเกษตรกรชายทั้ง 2 พื้นที่ไม่ต่างกันมากนัก แต่ค่อนข้างแตกต่างสำหรับเกษตรกรหญิง ดังจะเห็นได้จากการที่เกษตรกรหญิงตำบลโป่งแยงนั้นส่วนใหญ่ทำกิจกรรมเกษตรเพียงอย่างเดียว ในขณะที่เกษตรกรหญิงตำบลขี้เหล็กส่วนใหญ่ทำงานเกษตรร่วมกับงานนอกเกษตร ซึ่งงานนอกเกษตรที่เกษตรกรส่วนใหญ่ทำเป็นงานที่ต้องการฝีมือและทักษะหรือความชำนาญไม่ว่าจะเป็นงานช่าง ค้าขาย หรืองานรับจ้างทั่วไป ๆ ซึ่งสามารถใช้เวลาฝึกหัดได้ไม่นานนักทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความยากง่ายของงานที่ทำ เช่น งานช่างเฟอร์นิเจอร์หรือช่างกลโรงงานที่ต้องการการฝึกฝน ในขณะที่งานค้าขายเป็นงานที่ต้องการเพียงทักษะในการขายเท่านั้น

ตาราง 6.1 ลักษณะการทำงานของเกษตรกร

ราย

ลักษณะการทำงาน	เกษตรกรชาย						
	เกษตร	เกษตรและนอกเกษตร				ไม่มี	รวม
		กิจการส่วนตัว	*รับจ้าง*	*กิจการส่วนตัวและรับจ้าง*	รวม		
เกษตรกรหญิง							
ตัวอย่างทั้งหมด	**28**	**14**	**49**	**7**	**70**	**2**	**100**
ไม่ทำ	2	0	0	0	0	0	2
เกษตร	18	3	7	0	10	0	28
นอกเกษตร	2	3	2	0	5	0	7
กิจการส่วนตัว	*2*	*2*	*0*	*0*	*2*	*0*	*4*
รับจ้าง	*0*	*1*	*2*	*0*	*3*	*0*	*3*
เกษตรและนอกเกษตร	5	8	37	7	52	2	59
กิจการส่วนตัว	*2*	*4*	*3*	*2*	*9*	*0*	*11*
รับจ้าง	*2*	*2*	*29*	*3*	*34*	*1*	*37*
กิจการส่วนตัวและรับจ้าง	*1*	*2*	*5*	*2*	*9*	*1*	*11*
ไม่มี	1	0	3	0	3	0	4
ต.ขี้เหล็ก	**22**	**12**	**38**	**6**	**56**	**2**	**80**
ไม่ทำ	2	0	0	0	0	0	2
เกษตร	13	2	2	0	4	0	17
นอกเกษตร	2	3	2	0	5	0	7
กิจการส่วนตัว	*2*	*2*	*0*	*0*	*2*	*0*	*4*
รับจ้าง	*0*	*1*	*2*	*0*	*3*	*0*	*3*
เกษตรและนอกเกษตร	4	7	31	6	44	2	50
กิจการส่วนตัว	*2*	*4*	*2*	*2*	*8*	*0*	*10*
รับจ้าง	*2*	*1*	*24*	*2*	*27*	*1*	*30*
กิจการส่วนตัวและรับจ้าง	*0*	*2*	*5*	*2*	*9*	*1*	*10*
ไม่มี	1	0	3	0	3	0	4
ต.โป่งแยง	**6**	**2**	**11**	**1**	**14**	**0**	**20**
เกษตร	5	1	5	0	6	0	11
เกษตรและนอกเกษตร	1	1	6	1	8	0	9
กิจการส่วนตัว	*0*	*0*	*1*	*0*	*1*	*0*	*1*
รับจ้าง	*0*	*1*	*5*	*1*	*7*	*0*	*7*
กิจการส่วนตัวและรับจ้าง	*1*	*0*	*0*	*0*	*0*	*0*	*1*

ที่มา : จากการสำรวจ

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ Chiang Mai University

สำหรับการทำงานนอกเกษตรของเกษตรกรนั้น พบว่า งานนอกเกษตรที่เกษตรกรทำในตำบลขี้เหล็กมีความหลากหลายกว่าตำบลโป่งแยง และเมื่อแยกพิจารณาการทำงานนอกเกษตรออกเป็นงานที่เป็นกิจการส่วนตัวและงานรับจ้าง พบว่า การทำกิจการส่วนตัวที่เกษตรกรชายตำบลขี้เหล็กทำส่วนใหญ่คือ งานช่าง และค้าขายในสัดส่วนใกล้เคียงกัน โดยงานช่างที่เกษตรกรทำในลักษณะกิจการส่วนตัวเป็นงานผู้รับเหมา เช่น รับเหมาสร้างบ้าน ติดตั้งระบบไฟฟ้า-ประปาในบ้าน ส่วนงานค้าขายนั้นเกษตรกรชายส่วนใหญ่ทำร่วมกับเกษตรกรหญิง เช่น งานขายของชำที่บ้าน ส่วนกิจการส่วนตัวที่เกษตรกรชายตำบลโป่งแยง ทำ คือ ค้าขาย รับเหมาขับรถส่งของ ในขณะที่กิจการส่วนตัวที่เกษตรกรหญิงตำบลขี้เหล็กทำส่วนใหญ่เป็นงานค้าขาย ซึ่งมีทั้งขายของชำที่บ้านและขายของในตลาด และกิจการส่วนตัวที่เกษตรกรหญิงตำบลโป่งแยงทำ คือ งานเย็บผ้า ทอผ้า และช่างหัตถกรรม เช่น จักสาน เป็นต้น (ตารางที่ 6.2)

งานนอกเกษตรประเภทงานรับจ้างที่เกษตรกรส่วนใหญ่ทำเป็นงานรับจ้างทั่วไป อย่างไรก็ตามงานรับจ้างของเกษตรกรหญิงและชายในแต่ละท้องที่แตกต่างกันไป โดยเกษตรกรชายตำบลขี้เหล็กทำงานรับจ้างก่อสร้าง รองลงมาคือ งานรับจ้างทั่วไป เช่น รับจ้างทำงานเกษตร ส่วนเกษตรกรชายตำบลโป่งแยงส่วนใหญ่รับจ้างก่อสร้างและรับจ้างทั่วไปพอๆ กัน สำหรับงานรับจ้างที่เกษตรกรหญิงตำบลขี้เหล็กทำมากที่สุด คือ รับจ้างทั่วไป รองลงมาคือ รับจ้างเย็บผ้า รับจ้างก่อสร้าง และรับจ้างในโรงงานตามลำดับ ซึ่งงานรับจ้างเย็บผ้านั้นเป็นการรับช่วงการผลิตเป็นส่วนใหญ่ เช่น การผลิตตุ๊กตายัดทราย ในขณะที่เกษตรกรหญิงตำบลโป่งแยงทำงานรับจ้างทั่วไปเท่านั้น

ผลตอบแทนจากงานนอกเกษตร

ผลตอบแทน หรือค่าจ้างที่ได้รับจากงานนอกเกษตรเมื่อแยกพิจารณาระหว่างกิจการส่วนตัวและงานรับจ้าง พบว่า ผลตอบแทนของแรงงาน (บาท/วัน-งาน) จากกิจการส่วนตัวส่วนใหญ่จะสูงกว่างานรับจ้าง และผลตอบแทนของแรงงานในตำบลขี้เหล็กสูงกว่าในตำบลโป่งแยง อย่างไรก็ตามค่าเฉลี่ยของผลตอบแทนเหล่านี้สูงกว่าค่าจ้างทั่ว ๆ ไปในท้องที่ โดยเฉพาะค่าจ้างของเกษตรกรชายทั้ง 2 พื้นที่โดยเกษตรกรชายตำบลขี้เหล็กและตำบลโป่งแยง มีผลตอบแทน (ยังไม่หักค่าใช้จ่าย) จากงานรับจ้างคือ 216 บาท/วัน-งาน และ 169 บาท/วัน-งาน (ตารางที่ 6.3) ทั้งนี้เนื่องจากบางรายมีการรับจ้างในลักษณะงานเหมาซึ่งได้ค่าจ้างสูง ในขณะที่ใช้เวลาเพียงเล็กน้อย ดังนั้นค่าเฉลี่ยต่อวัน-งานจึงสูงตามไปด้วยส่งผลให้ค่าเฉลี่ยของแต่ละพื้นที่สูงกว่าอัตราค่าจ้างรายวัน คือ โดยทั่วไปเกษตรกรชายตำบลขี้เหล็กและตำบลโป่งแยงได้ค่าจ้างประมาณ 100-200 บาท/วัน และ 60-180 บาท/วัน ตามลำดับ ส่วนเกษตรกรหญิงตำบลขี้เหล็กได้รับค่าจ้างโดยทั่วๆ ไปอยู่ที่ระดับ 90-150 บาท/วัน สูงกว่าค่าจ้างของเกษตรกรหญิงตำบลโป่งแยงซึ่งอยู่ในระดับ 60-100 บาท/วัน

ตาราง 6.2 ประเภทงานนอกเกษตรของเกษตรกร

ร้อยละ

ประเภทงาน	เกษตรกรชาย			เกษตรกรหญิง			รวม
	ต.ขี้เหล็ก (n=78)	ต.โป่งแยง (n=20)	รวม (n=98)	ต.ขี้เหล็ก (n=76)	ต.โป่งแยง (n=20)	รวม (n=96)	(n=194)
กิจการส่วนตัว							
งานช่าง	14.29	0.00	11.43	1.75	11.11	3.03	7.35
ช่างก่อสร้าง	*5.36*	*0.00*	*4.29*	*0.00*	*0.00*	*0.00*	*2.21*
ช่างเฟอร์นิเจอร์ หัตถกรรม	*5.36*	*0.00*	*4.29*	*1.75*	*11.11*	*3.03*	*3.68*
ช่างเหล็ก	*1.79*	*0.00*	*1.43*	*0.00*	*0.00*	*0.00*	*0.74*
ช่างไฟฟ้าปะปา	*1.79*	*0.00*	*1.43*	*0.00*	*0.00*	*0.00*	*0.74*
ค้าขาย	12.50	7.14	11.43	26.32	0.00	22.73	16.91
เย็บผ้า ทอผ้า	0.00	0.00	0.00	3.51	11.11	4.55	2.21
ขับรถ	7.14	7.14	7.14	0.00	0.00	0.00	3.68
อื่นๆ	1.79	7.14	2.86	3.51	0.00	3.03	2.94
งานรับจ้าง							
งานช่าง	50.00	42.86	48.57	12.28	0.00	10.61	30.15
ช่างก่อสร้าง	*44.64*	*42.86*	*44.29*	*12.28*	*0.00*	*10.61*	*27.94*
ช่างเฟอร์นิเจอร์	1.79	0.00	1.43	0.00	0.00	0.00	0.74
ช่างเหล็ก	*1.79*	*0.00*	*1.43*	*0.00*	*0.00*	*0.00*	*0.74*
ช่างกลโรงงาน	*1.79*	*0.00*	*1.43*	*0.00*	*0.00*	*0.00*	*0.74*
ขายของ	5.36	0.00	4.29	5.26	0.00	4.55	4.41
รับจ้างในโรงงาน	0.00	0.00	0.00	8.77	0.00	7.58	3.68
เย็บผ้า	0.00	0.00	0.00	22.81	0.00	19.70	9.56
รับจ้างประจำกับหน่วยงานหรือบริษัท	5.36	7.14	5.71	1.75	0.00	1.52	3.68
ขับรถ	3.57	0.00	2.86	1.75	0.00	1.52	2.21
รับจ้างทั่วไป	42.86	42.86	42.86	61.40	88.89	65.15	53.68
อื่นๆ	1.79	0.00	1.43	1.75	0.00	1.52	1.47

ที่มา : จากการสำรวจ

หมายเหตุ : ตอบได้มากกว่า 1 คำตอบ

ตาราง 6.3 ผลตอบแทนเฉลี่ยจากการทำงานนอกเกษตรของเกษตรกร

บาท/วัน-งาน

ลักษณะงาน	เกษตรกรชาย			เกษตรกรหญิง			รวม
	ต.ขี้เหล็ก (n=56)	ต.โป่งแยง (n=14)	รวม (n=70)	ต.ขี้เหล็ก (n=57)	ต.โป่งแยง (n=9)	รวม (n=66)	(n=136)
กิจการส่วนตัว	281	299	284	211	100	203	242
รับจ้าง	216	169	205	130	94	124	168
กิจการส่วนตัว และรับจ้าง	196	120	185	205	98	196	191
รวม	227	184	218	162	95	153	186

ที่มา : จากการสำรวจ

การใช้เวลาในแต่ละกิจกรรม

เวลาทำงานของเกษตรกรนั้น โดยเฉลี่ยเกษตรกรหญิงใช้เวลาทำกิจกรรมต่างๆ มากกว่าเกษตรกรชาย คือ เกษตรกรหญิงใช้เวลาทำงาน 326.65 วัน-งาน/ปี และเกษตรกรชายใช้เวลาทำงาน 230.87 วัน-งาน/ปี ทั้งนี้เนื่องจากได้รวมเอาเวลาที่ผู้หญิงใช้ในการทำงานบ้านซึ่งสูงถึง 116.17 วัน-งาน/ปี ในขณะที่เกษตรกรชายใช้เวลาทำงานบ้านเพียง 26.30 วัน-งาน/ปี เมื่อแยกพิจารณาระหว่างกิจกรรมเกษตรและนอกเกษตรแล้ว พบว่าเกษตรกรชายใช้เวลาทำงานเกษตรมากกว่างานนอกเกษตร คือเฉลี่ย 120.96 วัน-งาน/ปี และ 83.62 วัน-งาน/ปี ตามลำดับ ส่วนเกษตรกรหญิงนั้นใช้เวลาทำงานนอกเกษตรมากกว่างานเกษตร คือ ใช้เวลาในงานเกษตรเฉลี่ย 92.55 วัน-งาน/ปี และงานนอกเกษตร 117.93 วัน-งาน/ปี (ตารางที่ 6.4) ซึ่งเมื่อพิจารณาการทำงานนอกเกษตรแล้ว พบว่า เกษตรกรใช้เวลาทำงานรับจ้างมากกว่าทำกิจการส่วนตัว สำหรับการใช้เวลาแต่ละพื้นที่นั้นพบว่า เกษตรกรตำบลขี้เหล็กมีการใช้เวลาในการทำกิจกรรม งานเกษตร นอกเกษตร และงานบ้าน โดยเฉลี่ยน้อยกว่าเกษตรกรตำบลโป่งแยง ยกเว้นเกษตรกรหญิงตำบลโป่งแยงที่ใช้เวลาทำงานนอกเกษตรค่อนข้างน้อย (55.54 วัน-งาน/ปี)

การทำงานนอกเกษตรของเกษตรกรมีผลให้เกษตรกรทำงานในกิจกรรมเกษตรของครัวเรือนลดลง นั่นคือ เกษตรกรชายที่ทำเกษตรเพียงอย่างเดียวและทำงานนอกเกษตรร่วมด้วยมีการใช้เวลาทำงานเกษตร 170.75 และ 101.04 วัน-งาน/ปี ส่วนเกษตรกรหญิงที่ทำงานเกษตรเพียงอย่างเดียวและทำงานเกษตรและนอกเกษตรร่วมกันนั้น มีการใช้เวลาทำงานเกษตร 150.57 และ 79.14 วัน-งาน/ปี ตามลำดับ อย่างไรก็ตามเกษตรกรที่ทำงานนอกเกษตรแต่ละลักษณะงานใช้เวลาทำงานเกษตรแตกต่างกันในแต่ละพื้นที่ (ตารางที่ 6.4) และเป็นที่สังเกตว่าเกษตรกรชายที่ทำเกษตรร่วมกับรับจ้างจะใช้เวลาในงานเกษตรและงานบ้านต่ำ ซึ่งแตกต่างกับเกษตรกรหญิงที่แม้จะทำงานรับจ้างด้วยก็ยังคงใช้เวลาทำเกษตรและงานบ้านสูง

ตาราง 6.4 เวลาที่ใช้โดยเฉลี่ยในกิจกรรมต่างๆ ของเกษตรกร

วัน-งาน/ปี

ลักษณะการทำงานของเกษตรกร	เวลาการทำงานในแต่ละกิจกรรม					
	เกษตร	นอกเกษตร			งานบ้าน	การทำงานทั้งหมด
		กิจการส่วนตัว	รับจ้าง	รวม		
เกษตรกรชาย : ต.ขี้เหล็ก						
เกษตร	167.87	0.00	0.00	0.00	25.61	193.48
เกษตรและนอกเกษตร	95.42	27.79	76.47	104.25	23.48	223.16
กิจการส่วนตัว	*106.73*	*85.83*	*0.00*	*85.83*	*24.86*	*217.42*
รับจ้าง	*91.24*	*0.00*	*103.83*	*103.83*	*22.54*	*217.61*
กิจการส่วนตัวและรับจ้าง	*99.29*	*87.68*	*56.13*	*143.81*	*26.68*	*269.78*
รวม	115.86	19.95	54.90	74.85	24.08	214.79
เกษตรกรชาย : ต.โป่งแยง						
เกษตร	181.31	0.00	0.00	0.00	29.22	210.53
เกษตรและนอกเกษตร	123.50	8.07	160.27	168.34	37.40	329.24
กิจการส่วนตัว	*63.27*	*51.50*	*0.00*	*51.50*	*76.21*	*190.98*
รับจ้าง	*112.72*	*0.00*	*203.43*	*203.43*	*31.66*	*347.81*
กิจการส่วนตัวและรับจ้าง	*362.60*	*10.00*	*6.00*	*16.00*	*22.87*	*401.47*
รวม	140.84	5.65	112.19	117.84	34.94	293.62
เกษตรกรชาย : รวม						
เกษตร	170.75	0.00	0.00	0.00	26.38	197.13
เกษตรและนอกเกษตร	101.04	23.84	93.23	117.07	26.26	244.37
กิจการส่วนตัว	*100.52*	*80.93*	*0.00*	*80.93*	*32.19*	*213.64*
รับจ้าง	*96.06*	*0.00*	*126.19*	*126.19*	*24.59*	*246.84*
กิจการส่วนตัวและรับจ้าง	*136.91*	*76.58*	*48.96*	*125.55*	*26.13*	*288.59*
รวม	120.96	17.03	66.59	83.62	26.30	230.88
เกษตรกรหญิง : ต.ขี้เหล็ก						
ไม่ทำงาน	0.00	0.00	0.00	0.00	215.17	215.17
เกษตร	153.95	0.00	0.00	0.00	113.15	267.11
นอกเกษตร	0.00	231.52	117.90	349.41	89.24	438.65
กิจการส่วนตัว	*0.00*	*405.16*	*0.00*	*405.16*	*36.09*	*441.25*
รับจ้าง	*0.00*	*0.00*	*275.09*	*275.09*	*160.10*	*435.19*
เกษตรและนอกเกษตร	61.97	66.23	89.05	155.28	117.90	335.16
กิจการส่วนตัว	*73.00*	*256.78*	*0.00*	*256.78*	*107.22*	*437.01*
รับจ้าง	*59.20*	*0.00*	*127.44*	*127.44*	*123.49*	*310.13*
กิจการส่วนตัวและรับจ้าง	*59.28*	*74.38*	*62.93*	*137.31*	*111.80*	*308.39*
รวม	75.21	64.90	69.44	134.34	116.76	326.31

ตาราง 6.4 (ต่อ)

ลักษณะการทำงานของเกษตรกร	เวลาการทำงานในแต่ละกิจกรรม					
	เกษตร	นอกเกษตร			งานบ้าน	การทำงานทั้งหมด
		กิจการส่วนตัว	รับจ้าง	รวม		
เกษตรกรหญิง : ต.โป่งแยง						
เกษตร	145.33	0.00	0.00	0.00	110.41	255.74
เกษตรและนอกเกษตร	174.52	17.94	105.49	123.44	118.23	416.18
กิจการส่วนตัว	*145.39*	*70.00*	*0.00*	*70.00*	*103.78*	*319.17*
รับจ้าง	*181.15*	*0.00*	*112.77*	*112.77*	*130.64*	*424.56*
กิจการส่วนตัวและรับจ้าง	*157.27*	*91.50*	*160.00*	*251.50*	*45.79*	*454.56*
รวม	158.47	8.08	47.47	55.55	113.93	327.94
เกษตรกรหญิง : รวม						
ไม่ทำงาน	0.00	0.00	0.00	0.00	215.17	215.17
เกษตร	150.57	0.00	0.00	0.00	112.08	262.64
นอกเกษตร	0.00	231.52	117.90	349.41	89.24	438.65
กิจการส่วนตัว	0.00	405.16	0.00	405.16	36.09	441.25
รับจ้าง	0.00	0.00	275.09	275.09	160.10	435.19
เกษตรและนอกเกษตร	79.14	58.87	91.56	150.42	117.95	347.52
กิจการส่วนตัว	79.58	239.80	0.00	239.80	106.91	426.30
รับจ้าง	82.27	0.00	124.66	124.66	124.84	331.78
กิจการส่วนตัวและรับจ้าง	68.19	75.94	71.75	147.69	105.80	321.68
รวม	92.55	53.06	64.87	117.93	116.17	326.65

ที่มา : จากการสำรวจ

เกษตรกรตำบลขี้เหล็กใช้เวลาทำงานเกษตรไม่มากนัก เนื่องจากเกษตรกรตำบลขี้เหล็กส่วนใหญ่ปลูกพืชเพียง 2 ฤดู และเป็นพืชที่ไม่ต้องดูแลมากได้แก่ ข้าว และถั่วเหลือง โดยเฉพาะครัวเรือนเกษตรกรที่มีการทำงานนอกเกษตรร่วมด้วย ส่วนเกษตรกรตำบลโป่งแยงนั้นพืชที่เกษตรกรปลูกต้องการการดูแลสม่ำเสมอแต่เป็นงานเบา เกษตรกรสามารถทำได้ในช่วงว่างจากการทำงานในเวลา เช้า กลางวัน และเย็น เช่น พืชผัก และไม้ดอก เกษตรกรผู้เป็นภรรยาจึงมีการทำงานเกษตรสูงกว่าสามีแม้ว่าจะมีการทำงานนอกเกษตรร่วมด้วย คือ เกษตรกรหญิงและเกษตรกรชายที่ทำงานนอกเกษตรด้วยใช้เวลาทำงานเกษตร 174.52 วัน-งาน/ปี และ 123.50 วัน-งาน/ปี ตามลำดับ

เมื่อพิจารณาความสัมพันธ์ของเกษตรกรคู่สามี-ภรรยาในลักษณะงานที่ทำต่อการทำงานเกษตรของเกษตรกรด้วยวิธี สหสัมพันธ์อย่างง่าย (simple correlation) พบว่า การใช้เวลาทำงานเกษตรของ สามีและภรรยานั้นมีความสัมพันธ์กันสูง นอกจากนี้ยังพบว่า การที่ภรรยาใช้เวลาทำงานนอกเกษตรเพิ่มขึ้นหรือมีการทำงานนอกเกษตรนั้นส่งผลให้สามีทำงานเกษตรลดลง และ

จากการทำงานนอกเกษตรของสามีนั้นส่งผลให้ภรรยาทำงานเกษตรลดลงโดยไม่ขึ้นอยู่กับจำนวนวันทำงานนอกเกษตรของสามี ซึ่งเป็นที่สังเกตว่าการทำงานนอกเกษตรของเกษตรกรคู่สามี-ภรรยามีความสัมพันธ์ในทางลบต่อการใช้เวลาทำงานเกษตร แสดงให้เห็นว่าการทำงานนอกเกษตรนั้นอยู่ในสภาพการแข่งขันกับการใช้เวลากับการทำงานเกษตรของเกษตรกรไม่ใช่การทำประกอบกัน อย่างไรก็ตามความสัมพันธ์นี้มีอยู่ในระดับต่ำ ดังนั้นการแข่งขันกันระหว่างการใช้เวลาทำงานเกษตรและนอกเกษตรจึงไม่รุนแรงเท่าที่ควร (ตาราง 6.5 และ รูป 6.1)

ตาราง 6.5 ความสัมพันธ์ระหว่างการใช้เวลาทำงานเกษตรของเกษตรกรคู่สามี-ภรรยา

ปัจจัย	เวลาทำงานเกษตรของสามี		เวลาทำงานเกษตรของภรรยา	
	สัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์	ระดับนัยสำคัญ	สัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์	ระดับนัยสำคัญ
เวลาการทำงานเกษตรของสามี (วัน-งาน)			0.7101	0.000
เวลาการทำงานเกษตรของภรรยา (วัน-งาน)	0.7101	0.000		
เวลาการทำงานนอกเกษตรของสามี (วัน-งาน)	-0.3345	0.001	-0.0777	0.467
เวลาการทำงานนอกเกษตรของภรรยา (วัน-งาน)	-0.2677	0.011	-0.3575	0.001
ลักษณะการทำงานของสามี 0 = เกษตร 1 = เกษตรและนอกเกษตร	-0.3351	0.001	-0.2677	0.011
ลักษณะการทำงานของภรรยา 0 = เกษตร 1 = เกษตรและนอกเกษตร	-0.2835	0.007	-0.3323	0.001

รูปแบบการใช้เวลาของเกษตรกร

รูปแบบการทำงานแต่ละเดือนของเกษตรกรนั้นได้แยกพิจารณาออกเป็น 3 กิจกรรม คือ เวลาที่ใช้ในกิจกรรมเกษตร นอกเกษตร (งานรับจ้าง และกิจการส่วนตัว) และงานบ้าน ซึ่งมีการใช้เวลาแตกต่างกันไปในแต่ละเพศ และพื้นที่

รูปแบบการใช้เวลาทำกิจกรรมเกษตรของเกษตรกรตำบลขี้เหล็กไม่แตกต่างกันระหว่างเกษตรกรชายและหญิง ในขณะที่มีความแตกต่างกันเล็กน้อยในตำบลโป่งแยง เนื่องจากกิจกรรมเกษตรของเกษตรกรตำบลโป่งแยงที่ต้องทำคือ กิจกรรมการดูแลพืชโดยทั่วไป มีเพียงบางช่วงที่ต้องการแรงงานชายมากเป็นพิเศษ เช่น ช่วงเตรียมดินปลูกข้าวไร่ หรือไม้ดอก (รูป 6.1) ส่วนรูปแบบการใช้เวลาทำงานนอกเกษตรแต่ละเดือนของเกษตรกรชายและหญิงนั้นค่อนข้างแตกต่างกัน โดยเกษตรกรหญิงมีการทำงานนอกเกษตรค่อนข้างสม่ำเสมอ ในขณะที่การทำงานนอกเกษตรของเกษตรกรชายขึ้นอยู่กับลักษณะของการปลูกพืชในแต่ละพื้นที่ เช่น เกษตรกรตำบลขี้เหล็กใช้

เวลาทำงานเกษตรสูงในการปลูกข้าวช่วงเดือนกรกฎาคม-สิงหาคม และเกี่ยวข้าวจนถึงเตรียมแปลงและปลูกถั่วเหลืองช่วงเดือนพฤศจิกายน-มกราคม และเก็บเกี่ยวถั่วเหลืองช่วงเดือนเมษายน จึงมีการใช้เวลาทำงานนอกเกษตรในช่วงดังกล่าวนี้น้อย (รูป 6.2)

เกษตรกรหญิงใช้เวลาทำงานรับจ้างและกิจการส่วนตัวค่อนข้างสม่ำเสมอ ในขณะที่การทำงานนอกเกษตรของเกษตรกรชายแตกต่างกันไป โดยเกษตรกรชายใช้เวลาทำกิจการส่วนตัวค่อนข้างสม่ำเสมอตลอดปี และการใช้เวลาทำงานรับจ้างของเกษตรกรชายมีสภาพค่อนข้างสอดคล้องกับการใช้เวลาทำงานเกษตรโดยเฉพาะเกษตรกรชายตำบลโป่งแยง ดังจะเห็นได้จากช่วงที่เกษตรกรชายใช้เวลาทำงานเกษตรมากจะทำงานรับจ้างน้อย เช่น เกษตรกรตำบลขี้เหล็กใช้เวลาทำงานเกษตรสูงช่วงเดือนสิงหาคมและพฤศจิกายนเกษตรกรจึงใช้เวลาทำงานรับจ้างน้อย ส่วนช่วงเดือนมีนาคมและกรกฎาคมเกษตรกรทำงานเกษตรน้อย จึงทำงานรับจ้างมาก เป็นต้น (รูป 6.3 และ 6.4)

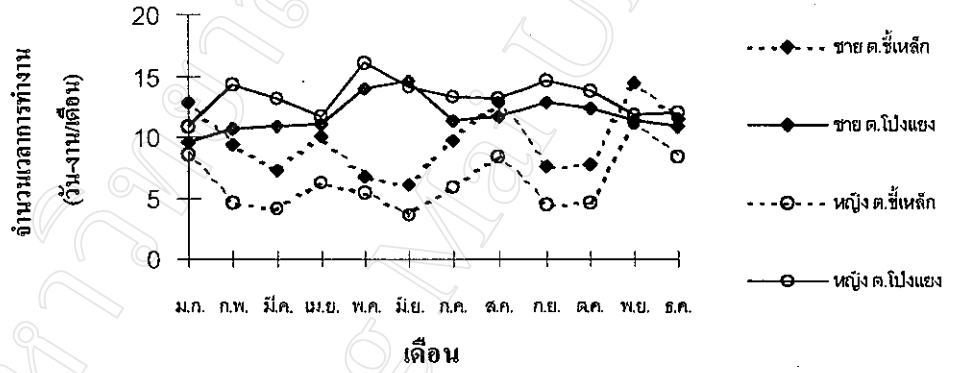

รูป 6.1 รูปแบบการใช้เวลาในกิจกรรมเกษตรของเกษตรกร

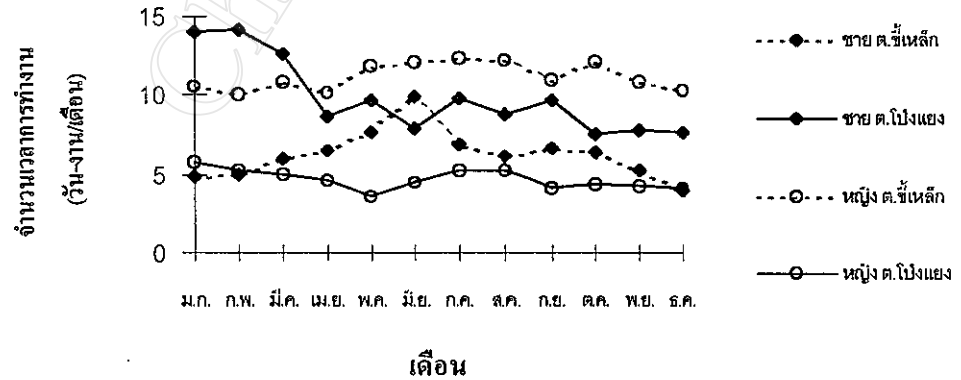

รูป 6.2 รูปแบบการใช้เวลาในกิจกรรมนอกเกษตรของเกษตรกร

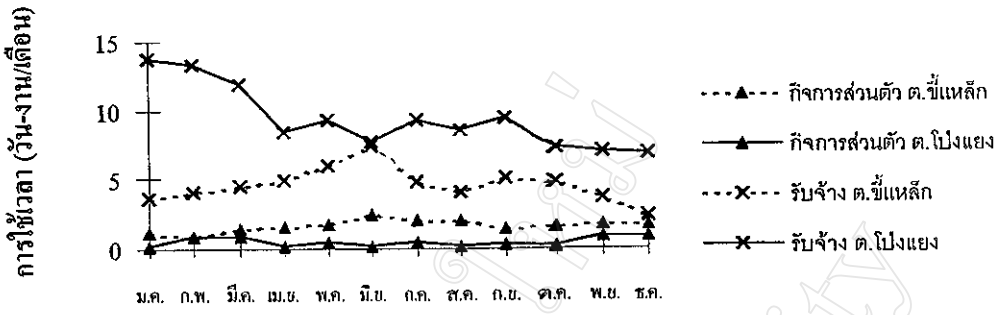

รูป 6.3 รูปแบบการใช้เวลาในกิจกรรมนอกเกษตรของเกษตรกรชาย

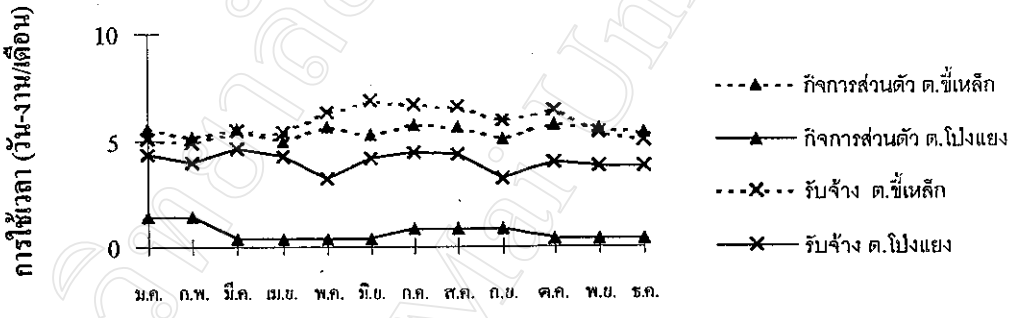

รูป 6.4 รูปแบบการใช้เวลาในกิจกรรมนอกเกษตรของเกษตรกรหญิง

ผลการวิเคราะห์สมการการผลิต

การวิเคราะห์สมการการผลิตพืชของครัวเรือนในการศึกษานี้รูปที่เหมาะสมคือ สมการการผลิตแบบ Cobb-douglas วิเคราะห์ด้วยวิธี General Least Square (GLS) ในโปรแกรม Limdep เนื่องจากเกิดปัญหา heteroscedaticity (ภาคผนวก ข.) และเนื่องจากการวิเคราะห์ด้วยสมการที่ 3.12 เกิดปัญหา multicollinearity ในตัวแปรหลายกลุ่ม เช่น จำนวนแรงงานจ้างชาย จำนวนแรงงานจ้างหญิง มูลค่าสารเคมี มูลค่าปุ๋ยเคมี และมูลค่าเมล็ดพันธุ์ และปริมาณแรงงานเด็ก เป็นต้น ดังนั้นเพื่อแก้ปัญหา multicollinearlity ของแรงงานจ้างจึงใช้มูลค่าของผลผลิตพืชทั้งหมดเหนือต้นทุนแรงงานจ้าง (สมการ 6.1) แทนปริมาณผลผลิตพืชทั้งหมดในสมการ 3.12 และรวมมูลค่าปัจจัยการผลิตทั้งหมดไว้ด้วยกันแทนการแยกพิจารณาปริมาณปัจจัยในแต่ละรายการ สำหรับการใช้มูลค่าแทน

ปริมาณผลผลิตและปัจจัยการผลิตนั้นเนื่องจากเกษตรกรตัวอย่างมีการผลิตพืชและใช้ปัจจัยการผลิตหลากหลาย มีหน่วยแตกต่างกันไป จึงคิดเป็นมูลค่าของผลผลิตและปัจจัยการผลิตแทนปริมาณ ข้อมูลในตาราง 6.6 แสดงให้เห็นว่าตัวแปรเหล่านี้มีความแปรปรวนค่อนข้างสูง

สมการการผลิตพืช

$$\ln Y = \sum \beta_j \ln X_j + \nu \qquad (6.1)$$

เมื่อ Y แสดงมูลค่าของผลผลิตพืชทั้งหมดของครัวเรือนเหนือต้นทุนแรงงานจ้างทั้งหมด หรือ เรียกสั้นว่าผลตอบแทนสุทธิ (บาท)

β คือ ค่าสัมประสิทธิ์

ν คือ ตัวแปรสุ่มที่รวมอิทธิพลของตัวแปรอื่น ๆ ที่ไม่ได้กำหนดไว้

X_j คือ ปัจจัยการผลิต ซึ่งได้แก่

F_m คือจำนวนแรงงานครัวเรือนชายทั้งหมด (วัน-งาน)

F_f คือจำนวนแรงงานครัวเรือนหญิงทั้งหมด (วัน-งาน)

ALL คือมูลค่าปัจจัยการผลิตทั้งหมด (เมล็ดพันธุ์ ปุ๋ย และสารเคมี) (บาท)

$AREA$ คือจำนวนพื้นที่เพาะปลูก (ไร่)

Dn พื้นที่ศึกษา โดย 1 = ตำบลขี้เหล็ก 0 = ตำบลโป่งแยง

ตาราง 6.6 ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ค่าสูงสุด และค่าต่ำสุดของข้อมูลที่ใช้วิเคราะห์สมการการผลิต

ตัวแปร	ค่าเฉลี่ย	ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน	ค่าต่ำสุด	ค่าสูงสุด
Y (บาท)	64,655.93	80,468.95	639,815.00	5,420.00
F_m (วัน-งาน)	122.11	91.50	493.95	3.25
F_f (วัน-งาน)	101.59	92.85	430.75	3.00
ALL (บาท)	16,039.65	22,187.11	148,373.00	1,205.00
$AREA$ (ไร่)	14.83	11.52	0.50	62.50
Dn	0.79	0.41	0	1

ที่มา : วิเคราะห์จากข้อมูลจากการสำรวจ 95 ครัวเรือน

ผลการศึกษาพบว่า จำนวนแรงงานชายของครัวเรือนและมูลค่าปัจจัยการผลิตมีผลต่อการผลิตพืชในทิศทางเดียวกันที่ระดับความเชื่อมั่น 95% ในขณะที่ จำนวนแรงงานครัวเรือนหญิงมีผลต่อการผลิตพืชอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ (ตาราง 6.7) โดยตัวแปรอธิบายเหล่านี้สามารถอธิบายผลตอบแทนสุทธิได้ที่ระดับ R^2 = 0.63 ณ ระดับความเชื่อมั่น 99% กล่าวคือเมื่อจำนวนแรงงานครัวเรือนชายเพิ่มขึ้น 1 วัน-งาน จะส่งผลให้ผลตอบแทนสุทธิเพิ่มขึ้น 1.2269 บาท จำนวนแรงงานครัวเรือนหญิงเพิ่มขึ้น 1 วัน-งาน ส่งผลให้ผลตอบแทนสุทธิเพิ่มขึ้น 1.1198 บาท มูลค่าปัจจัยการผลิตทั้งหมดเพิ่มขึ้น 1 บาท ส่งผลให้ผลตอบแทนสุทธิเพิ่มขึ้น 1.6202 บาท และพื้นที่เพาะปลูกเพิ่มขึ้น 1 ไร่ ส่งผลให้ผลตอบแทนสุทธิเพิ่มขึ้น 1.1962 บาท สำหรับพื้นที่ศึกษาไม่มีผลต่อผลตอบแทนสุทธินั้นเนื่องจากผลตอบแทนสุทธิเป็นมูลค่าสุทธิรวมของการผลิตพืชของครัวเรือน ซึ่งมีการผลิตที่หลากหลายและเหมาะสมกับพื้นที่โดยเฉพาะเป็นส่วนใหญ่ ยกเว้นข้าวเพียงพืชเดียว ดังนั้นความแตกต่างของลักษณะพื้นที่จึงไม่มีผลต่อการกำหนดมูลค่าสุทธิของฟาร์ม (ตาราง 6.7)

ตาราง 6.7 ผลการวิเคราะห์ปัจจัยที่มีผลต่อมูลค่าการผลิตพืชของครัวเรือน

ปัจจัย	สัมประสิทธิ์	SE	T
Constant	4.41960	.7098	6.227***
$\ln F_m$	.204469	.8959E-01	2.282**
$\ln F_f$	.113161	.7919E-01	1.429
$\ln ALL$	.482561	.7603E-01	6.347***
$\ln AREA$	.179133	.7972E-01	2.247**
Dn	.529470E-01	.2146	.247

F-Statistic (3, 91) = 30.05932***

R Squared = 62.80%

Adjusted R Square = 60.72%

Standard Error = 0.55318

ที่มา : ภาคผนวก ค.

หมายเหตุ : *** มีนัยสำคัญ ณ ระดับความเชื่อมั่น 99%

** มีนัยสำคัญ ณ ระดับความเชื่อมั่น 95%

ค่าจ้างเงาและรายได้เงา

จากข้อมูลจากการวิเคราะห์สมการการผลิตพืชตามสมการ 3.13 และ 3.14 สามารถคำนวณ ค่าจ้างเงา หรือค่าเสียโอกาสของค่าจ้างของเกษตรกรคู่สามี-ภรรยา (shadow wage) และรายได้เงา (shadow income) โดยที่ $\hat{Y}$ คือ มูลค่าของผลผลิตเหนือต้นทุนแรงงานจ้างจากการประมาณ (ตาราง 6.8 และ 6.9) ซึ่งค่าจ้างเงาแสดงให้เห็นถึงผลิตภาพการผลิตทางการเกษตรต่อแรงงานคู่สามีผู้เป็นหลักการผลิตของครัวเรือน โดยค่าจ้างเงาต่ำแสดงถึงผลิตภาพการผลิตการเกษตรของแรงงานต่ำ และมีโอกาสทำงานนอกเกษตรต่ำด้วย ส่วนรายได้เงาแสดงให้ทราบถึงรายได้ที่แท้จริงที่ครัวเรือนได้รับเมื่อหักค่าเสียโอกาสของแรงงานครัวเรือน

เมื่อพิจารณาค่าจ้างเงาแยกตามลักษณะอาชีพของสามี พบว่า สามีที่ทำงานเกษตรเพียงอย่างเดียวมีค่าเสียโอกาสของค่าจ้างสูงที่สุด รองลงมาคือ ผู้ที่ทำเกษตรและนอกเกษตรและกิจการส่วนตัว และผู้ที่ทำทั้งสามกิจกรรมร่วมกัน ตามลำดับ ซึ่งแสดงให้เห็นว่า เมื่อทำการเกษตรเพียงอย่างเดียวเกษตรกรจะใช้เวลากับการเกษตรมากจนผลิตภาพหน่วยสุดท้ายลดลง ในขณะที่ผู้ที่ทำทั้งงานเกษตรและนอกเกษตรนั้นมีผลิตภาพของแรงงานมากกว่าจากการที่ใช้แรงงานในฟาร์มน้อยกว่า และเมื่อพิจารณาแยกตามพื้นที่ศึกษาพบว่า สามีที่ทำเกษตรและนอกเกษตรในตำบลโป่งแยงมีค่าเสียโอกาสโดยเฉลี่ยสูงกว่าในตำบลขี้เหล็ก แสดงให้เห็นว่าสามีในตำบลโป่งแยงใช้เวลาทำงานนอกเกษตรสูงกว่าสามีในตำบลขี้เหล็ก อย่างไรก็ตามแนวโน้มการทำงานนอกเกษตรของสามีในตำบลโป่งแยงสูงกว่าในตำบลขี้เหล็กไม่มากนักเนื่องจากค่าจ้างเงาของสามีผู้ทำงานนอกเกษตรในตำบลโป่งแยงมีมูลค่าสูงกว่าในตำบลขี้เหล็กเพียงเล็กน้อย โดยมีค่าเสียโอกาสของสามีในตำบลโป่งแยงและตำบลขี้เหล็ก 131.56 และ 128.98 บาท/วัน-งาน และเมื่อแยกตามลักษณะงานนอกเกษตร พบว่าสามีที่ทำเกษตรร่วมกับกิจการส่วนตัว และเกษตรร่วมกับรับจ้างในตำบลโป่งแยงกลับมีค่าจ้างต่ำกว่าสามีในตำบลขี้เหล็ก นอกจากนั้นยังพบว่า ค่าจ้างเงาของสามีที่ทำเกษตรเพียงอย่างเดียวในตำบลขี้เหล็กสูงกว่าในตำบลโป่งแยง แสดงให้เห็นว่าเกษตรกรตำบลโป่งแยงมีการใช้เวลาทำงานเกษตรมากจนทำให้ผลิตภาพการเกษตรต่ำ ในขณะที่ค่าจ้างที่ได้รับจากตลาดแสดงผลในทางตรงกันข้าม คือ ค่าจ้างที่ได้รับของเกษตรกรตำบลขี้เหล็กสูงกว่าตำบลโป่งแยง ซึ่งขัดแย้งกับการที่สามีในตำบลโป่งแยงใช้เวลาทำงานนอกเกษตรมากกว่าตำบลขี้เหล็ก

สำหรับค่าจ้างเงาของภรรยานั้นโดยเฉลี่ยมีค่าต่ำกว่าสามี และเมื่อแยกพิจารณาตามลักษณะอาชีพ พบว่า ภรรยาผู้ที่ทำงานเกษตรเพียงอย่างเดียวมีค่าจ้างเงาต่ำกว่าผู้ที่ทำงานเกษตรและนอกเกษตรร่วมกัน โดยเฉพาะผู้ที่ทำเกษตรร่วมกับกิจการส่วนตัวนั้น มีแนวโน้มใช้เวลาทำงานนอกเกษตรสูง และเมื่อแยกพิจารณาค่าจ้างเงาของภรรยาในตำบลขี้เหล็กและตำบลโป่งแยงพบว่า ผู้เป็นภรรยาในตำบลขี้เหล็กมีค่าเสียโอกาสในค่าจ้างโดยเฉลี่ยสูงกว่าในตำบลโป่งแยง แสดงให้เห็น

ว่าภรรยาในตำบลโป่งแยงให้เวลาในกิจกรรมเกษตรมากจนทำให้ผลิตภาพการเกษตรของภรรยาต่ำ ซึ่งค่าจ้างเงาของภรรยานี้มีค่าที่สอดคล้องกับค่าจ้างที่ได้รับตามราคาตลาด

สำหรับค่าเสียโอกาสของรายได้นั้นพบว่า ครัวเรือนที่ทำเกษตรเพียงอย่างเดียวมีรายได้สูงกว่าครัวเรือนที่ทำเกษตรและนอกเกษตร และสำหรับครัวเรือนที่ทำเกษตรและนอกเกษตรร่วมกันนั้นพบว่า ครัวเรือนที่ทำเกษตรและกิจการส่วนตัวมีค่าเสียโอกาสของรายได้สูงที่สุด ซึ่งเป็นไปตามทฤษฎี นั่นคือ เมื่อรายได้เพิ่มขึ้นแรงงานจะใช้เวลาทำงานนอกเกษตรลดลง ดังนั้นครัวเรือนที่มีรายได้สูงอยู่แล้วจึงไม่ทำงานนอกเกษตร ในขณะที่ครัวเรือนที่ต้องทำงานรับจ้างเนื่องจากรายได้จากการเกษตรของครัวเรือนยังอยู่ในระดับต่ำ และเมื่อพิจารณาแยกตามพื้นที่พบว่า ครัวเรือนตำบลโป่งแยงมีแนวโน้มทำงานนอกเกษตรมากกว่าครัวเรือนตำบลขี้เหล็ก เนื่องจากยังมีรายได้ต่ำอยู่

เมื่อพิจารณารายได้ที่ได้รับจริงหรือรายได้เป็นตัวเงินโดยไม่หักต้นทุนแรงงานครัวเรือน พบว่า ครัวเรือนตำบลโป่งแยงมีรายได้โดยเฉลี่ยต่ำกว่าครัวเรือนตำบลขี้เหล็ก แต่เมื่อแยกพิจารณาตามลักษณะอาชีพกลับพบว่า ครัวเรือนที่ทำเกษตรและนอกเกษตรในตำบลโป่งแยงมีรายได้ที่ได้รับเป็นเงินสดโดยเฉลี่ยสูงกว่าครัวเรือนตำบลขี้เหล็ก ซึ่งแตกต่างกับรายได้เงา ทั้งนี้เนื่องจากครัวเรือนตำบลโป่งแยงมีต้นทุนแรงงานครัวเรือนสูงกว่าครัวเรือนตำบลขี้เหล็กนั่นเอง

ตาราง 6.8 ค่าจ้างเงาของเกษตรกรคู่สามี-ภรรยา

บาท

ลักษณะการทำงาน	เกษตรกรผู้เป็นสามี			เกษตรกรผู้เป็นภรรยา		
	ต.ขี้เหล็ก	ต.โป่งแยง	รวม	ต.ขี้เหล็ก	ต.โป่งแยง	รวม
เกษตร	**102.24**	**85.66**	**98.41**	**105.30**	**53.75**	**85.04**
เกษตรและนอกเกษตร	**128.96**	**131.56**	**129.55**	**111.18**	**60.16**	**102.83**
กิจการส่วนตัว	99.94	71.01	95.49	162.84	53.72	151.93
รับจ้าง	150.60	145.80	149.40	101.20	64.84	93.93
กิจการส่วนตัวและรับจ้าง	63.10	95.95	67.79	90.56	33.86	84.89
รวม	**121.32**	**117.79**	**120.54**	**109.59**	**56.62**	**96.83**

ที่มา : คำนวณจากผลการวิเคราะห์

ตาราง 6.9 รายได้เงาของครัวเรือน

บาท/ครัวเรือน

ลักษณะอาชีพของครัวเรือน	ต.ขี้เหล็ก		ต.โป่งแยง		รวม	
	รายได้เงา[1]	รายได้ที่ได้รับ[2]	รายได้เงา[1]	รายได้ที่ได้รับ[2]	รายได้เงา[1]	รายได้ที่ได้รับ[2]
เกษตร	**208,325.63**	**216,254.00**	**34,391.55**	**46,313.17**	**162,553.50**	**171,532.73**
เกษตรและนอกเกษตร	**41,029.09**	**45,191.07**	**17,561.87**	**49,197.42**	**36,070.43**	**46,037.48**
กิจการส่วนตัว	47,977.16	53,728.75	62,373.49	63,200.00	49,176.86	54,518.02
รับจ้าง	33,811.17	37,680.44	18,546.25	56,961.11	29,715.70	42,853.30
กิจการส่วนตัวและรับจ้าง	50,365.94	53,951.36	-984.72	16,063.03	41,807.50	47,636.63
รวม	**74,487.59**	**79,403.65**	**21,769.29**	**48,476.36**	**62,772.42**	**72,530.92**

ที่มา : 1 คำนวณจากผลการวิเคราะห์

2 จากการสำรวจ

หมายเหตุ : รายได้เงา คำนวณตามสมการที่ 3.14 (หักต้นทุนแรงงานครัวเรือน ณ ค่าจ้างเงา)

รายได้ที่ได้รับ (ไม่หักต้นทุนแรงงานครัวเรือน) = รายได้เงินสดในการผลิตพืช + รายได้เงินสดจากการผลิตสัตว์ + รายได้อื่นๆ

ต้นทุนและผลตอบแทนจากการผลิตพืช

เมื่อพิจารณาต้นทุนและผลตอบแทนจากการปลูกพืชที่สำคัญของตำบลขี้เหล็กและตำบลโป่งแยง คือ ข้าว ถั่วเหลือง ไม้ดอก ไม้ยืนต้น พืชผักอายุสั้น และ พืชผักเก็บผลได้นานนั้น พบว่า การผลิตพืชของเกษตรกรตำบลขี้เหล็กส่วนใหญ่มีมูลค่าสูงกว่าเกษตรกรตำบลโป่งแยง โดยเกษตรกรตำบลขี้เหล็กมีผลตอบแทนจากการปลูกพืชผักเก็บผลได้นานสูงที่สุด รองลงมาคือ ไม้ยืนต้น พืชผักอายุสั้น ข้าว และถั่วเหลือง ในขณะที่ไม้ดอกให้ผลตอบแทนติดลบ เนื่องจากการปลูกไม้ดอกมีต้นทุนสูงและเกษตรกรใช้แรงงานในครอบครัวสูงด้วย ส่วนเกษตรกรตำบลโป่งแยงได้ผลตอบแทนจากการปลูกไม้ดอกสูงสุด รองลงมาคือ ไม้ยืนต้น พืชผักอายุสั้น และข้าว

เกษตรกรที่ศึกษาในตำบลขี้เหล็กใช้เวลาทำการผลิตข้าว และไม้ดอก น้อยกว่าตำบลโป่งแยง เนื่องจากเกษตรกรตำบลขี้เหล็กมีการใช้เครื่องจักรและแรงงานจ้าง แต่ใช้เวลาและมีการดูแลไม้ยืนต้นมากกว่าเกษตรกรตำบลโป่งแยง ในขณะใช้ปัจจัยการผลิตไม่ต่างกันทั้ง 2 พื้นที่ (ตาราง 6.10)

ตาราง 6.10 ต้นทุนและผลตอบแทนการผลิตพืชปีการเพาะปลูก 2539/40

บาท/ไร่

รายการ	ข้าว		ถั่วเหลือง	ไม้ดอก	
	ต.ขี้เหล็ก	ต.โป่งแยง	ต.ขี้เหล็ก	ต.ขี้เหล็ก	ต.โป่งแยง
จำนวนครัวเรือน	70	5	70	3	10
ต้นทุนปัจจัยการผลิต	266.96	423.66	667.80	21,129.17	40,289.58
มูลค่าเมล็ดพันธุ์	43.44	67.14	275.52	12,555.56	31,326.67
มูลค่าปุ๋ยคอก	0.15	0.00	0.64	88.89	1,742.27
มูลค่าปุ๋ยเคมี	140.80	222.94	140.11	2,930.56	3,161.20
มูลค่าสารเคมี	82.56	133.57	251.53	5,554.17	4,059.45
ต้นทุนเครื่องจักรขั้นเตรียมดิน	277.55	0.00	143.28	200.00	0.00
ต้นทุนเครื่องจักรขั้นตัดแต่ง	28.58	0.00	93.10	0.00	0.00
ต้นทุนการขนส่ง	44.58	54.43	18.02	0.00	0.00
ต้นทุนอื่นๆ	237.04	123.14	89.03	11,267.35	5,191.71
ต้นทุนแรงงานจ้าง	681.28	0.00	735.39	9,993.33	2,416.27
ต้นทุนการผลิตทั้งหมด	1,533.13	601.23	1,745.17	42,589.85	47,897.56
มูลค่าผลผลิตทั้งหมด	3,270.35	1,642.86	2,952.53	42,265.83	80,960.12
มูลค่าผลผลิตที่ให้ผู้อื่น	374.03	17.14	0.00	0.00	0.00
ผลตอบแทน [1]	1,360.35	1,024.49	1,205.92	-324.02	33,062.56
ต้นทุนแรงงานครัวเรือนชาย (ณ ค่าจ้างเงา)	264.50	655.01	288.04	6,007.60	13,364.83
ต้นทุนแรงงานครัวเรือนหญิง (ณ ค่าจ้างเงา)	93.41	263.87	122.48	4,303.33	7,292.11
ผลตอบแทนทั้งหมด [2]	1,002.04	105.61	805.40	-10,634.95	12,405.61
จำนวนแรงงานทั้งหมด (วัน-งาน/ไร่)	16.84	20.65	13.72	320.84	337.35
จำนวนแรงงานครัวเรือนชาย	3.64	8.45	3.68	61.61	135.45
จำนวนแรงงานครัวเรือนหญิง	1.24	5.43	1.48	68.27	173.76
จำนวนแรงงานจ้างชาย	2.69	0.00	2.58	51.82	10.00
จำนวนแรงงานจ้างหญิง	2.68	0.00	3.42	139.14	12.65
จำนวนแรงงานแลกเปลี่ยนชาย	3.51	2.37	1.24	0.00	1.15
จำนวนแรงงานแลกเปลี่ยนหญิง	3.09	4.40	1.32	0.00	4.35

ตาราง 6.10 (ต่อ)

บาท/ไร่

รายการ	ไม้ยืนต้น [3]		พืชผักเก็บผลได้นาน [4]	พืชผักอายุสั้น [5]	
	ต.ขี้เหล็ก	ต.โป่งแยง	ต.ขี้เหล็ก	ต.ขี้เหล็ก	ต.โป่งแยง
จำนวนครัวเรือน	27	10	19	9	11
ต้นทุนปัจจัยการผลิต	1,205.14	267.78	2,427.41	1,897.18	1,878.17
มูลค่าเมล็ดพันธุ์	286.07	17.85	113.41	550.06	508.26
มูลค่าปุ๋ยคอก	0.63	0.00	21.05	0.00	106.91
มูลค่าปุ๋ยเคมี	666.16	161.00	1,397.12	839.98	789.45
มูลค่าสารเคมี	252.29	88.94	895.82	507.13	473.55
ต้นทุนเครื่องจักรขั้นเตรียมดิน	7.08	0.00	371.05	245.54	0.00
ต้นทุนเครื่องจักรขั้นตัดแต่ง	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
ต้นทุนการขนส่ง	0.00	22.46	0.00	0.00	184.43
ต้นทุนอื่นๆ	157.66	5.91	602.33	511.48	473.69
ต้นทุนแรงงานจ้าง	96.99	0.00	2,433.05	473.33	131.46
ต้นทุนการผลิตทั้งหมด	1,466.88	296.15	5,833.85	3,127.53	2,667.76
มูลค่าผลผลิตทั้งหมด	10,060.85	2,640.27	27,539.69	6,206.48	5,663.61
มูลค่าผลผลิตที่ให้ผู้อื่น	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
ผลตอบแทน [1]	8,593.98	2,344.12	21,705.84	3,078.95	2,995.85
ต้นทุนแรงงานครัวเรือนชาย (ณ ค่าจ้างเงา)	1,003.35	300.83	3,530.92	1,261.55	1,572.87
ต้นทุนแรงงานครัวเรือนหญิง (ณ ค่าจ้างเงา)	511.10	121.72	1,637.34	658.57	865.33
ผลตอบแทนทั้งหมด [2]	7,079.53	1,921.55	16,537.59	1,158.84	557.65
จำนวนแรงงานทั้งหมด (วัน-งาน/ไร่)	21.81	6.22	115.79	39.07	45.01
จำนวนแรงงานครัวเรือนชาย	11.13	3.77	55.04	20.20	19.79
จำนวนแรงงานครัวเรือนหญิง	10.01	2.25	40.20	15.42	17.00
จำนวนแรงงานจ้างชาย	0.53	0.00	0.37	0.06	0.63
จำนวนแรงงานจ้างหญิง	0.14	0.00	19.48	2.76	0.05
จำนวนแรงงานแลกเปลี่ยนชาย	0.00	0.12	0.00	0.00	3.75
จำนวนแรงงานแลกเปลี่ยนหญิง	0.00	0.08	0.71	0.63	3.79

ที่มา : คำนวณจากข้อมูลจากการสำรวจและผลการวิเคราะห์รายได้เงา

หมายเหตุ : [1] ไม่หักต้นทุนแรงงานครัวเรือน

[2] หักต้นทุนแรงงานครัวเรือน

[3] ไม้ยืนต้น คือ ผลไม้และพืชผักที่อายุมากกว่า 1 ปี เช่น กล้วย ชะอม และผลไม้ต่างๆ

[4] พืชผักเก็บผลได้นาน คือพืชผักที่ปลูกตั้งแต่ช่วงนาถึงฤดูที่ 2 หรือ 3 เช่น พริก มะเขือ มะเขือเทศ และผักสวนครัว

[5] พืชผักอายุสั้น คือ ผักต่างๆ เช่น กะหล่ำปลี ผักกาดขาวปลี ผักกาดหางหงส์ และกะหล่ำดอก เป็นต้น

สมการอุปทานแรงงานนอกฟาร์มของเกษตรกรคู่สามี-ภรรยา

จากค่าจ้างเงาและรายได้เงาที่คำนวณได้นั้นนำมาเป็นตัวแปรอธิบายร่วมกับปัจจัยอื่นๆ เพื่อหาความสัมพันธ์และอิทธิพลต่ออุปทานแรงงานนอกฟาร์มของเกษตรกรผู้เป็นสามีและภรรยาไปพร้อมๆ กัน ด้วยวิธี Three Strage Least squares ดังระบบสมการ 6.2 (6.21-6.22 และความหมายของตัวแปรดูจากหน้า 33-34) เนื่องจากการทำงานนอกฟาร์มของสามีและภรรยามีความสัมพันธ์กัน (ตาราง 6.5) โดย ตาราง 6.11 แสดงข้อมูลที่ใช้ในการวิเคราะห์

$$M_m = f(W_m^*, W_f^*, V^*, F_m, F_f, M_f, HW_f, HW_m, B_1, B_2, B_6, B_7, B_8, B_{10}, B_{11}, B_{13/12}, B_{14m}, B_{15m}, B_{16}, B_{17}) \quad (6.21)$$

$$M_f = f(W_m^*, W_f^*, V^*, F_f, F_m, M_m, HW_f, B_3, B_7, B_9, B_{10}, B_{11}, B_{13/12}, B_{15f}, B_{16}, B_{18}, B_{20}, B_{21}) \quad (6.22)$$

ตาราง 6.11 ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ค่าสูงสุด และค่าต่ำสุดของข้อมูลที่ใช้วิเคราะห์สมการอุปทานแรงงานนอกฟาร์มของเกษตรกรคู่สามี-ภรรยา

ตัวแปร	ค่าเฉลี่ย	ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน	ค่าต่ำสุด	ค่าสูงสุด
B_1	44.72	11.29	25.00	76.00
B_2	0.94	0.23	0.00	1.00
B_7	0.94	0.23	0.00	1.00
B_6	151,790.00	250,677.13	0.00	1,500,000.00
B_7	34,044.66	74,925.54	0.00	542,400.00
B_8	141,792.90	172,261.49	7,700.00	1,110,700.00
B_9	4.69	1.40	1.00	8.00
B_{10}	11.02	9.00	0.30	50.00
B_{11}	14.58	3.85	10.00	22.00
$B_{13/12}$	0.42	0.45	0.00	1.00
B_{14m}	0.17	37.00	0.00	1.00
B_{15f}	43.07	6.90	27.00	60.00
B_{15m}	41.06	7.63	24.00	60.00
B_{16}	0.22	0.42	0.00	1.00
B_{16}	0.27	0.44	0.00	1.00
B_{17}	1.48	0.78	0.00	4.00
B_{18}	3.90	1.29	2.00	10.00
B_{20}	72,574.27	55,712.14	10,780.00	315,420.00
B_{21}	2.91	1.42	1.00	7.00
F_f	97.19	100.55	0.00	429.56
F_m	119.35	95.80	3.27	480.40

ตาราง 6.11 (ต่อ)

ตัวแปร	ค่าเฉลี่ย	ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน	ค่าต่ำสุด	ค่าสูงสุด
HW_f	116.65	74.87	0.00	360.00
HW_m	27.78	34.62	0.00	228.80
M_f	110.07	146.76	0.00	663.40
M_m	85.23	98.39	0.00	366.00
V*	62,772.42	131,234.68	-168,035.00	859,046.00
W_f*	107.88	125.65	13.50	758.70
W_m*	120.54	160.12	23.80	1435.30

หมายเหตุ : ดูความหมายของตัวแปรจากหน้า 33-34

อุปทานแรงงานนอกฟาร์มของเกษตรกรผู้เป็นสามี

เมื่อแยกพิจารณาอิทธิพลของตัวแปรอธิบายแต่ละตัวที่มีต่ออุปทานแรงงานนอกฟาร์มของเกษตรกรผู้เป็นสามี (ตาราง 6.12) พบว่า ค่าจ้างเงาของสามีมีอิทธิพลต่อการทำงานนอกฟาร์มของสามีในทางบวกอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับความเชื่อมั่น 99% และมีความยืดหยุ่น 0.423 ซึ่งความยืดหยุ่นต่อค่าจ้างของสามีนั้นมีความยืดหยุ่นต่ำ หรือเป็น inelasticity แสดงให้เห็นถึงอิทธิพลของค่าจ้างเงาที่มีผลต่อการทำงานนอกเกษตร คือจะมีการทำงานนอกเกษตรเพิ่มขึ้นเพียงร้อยละ 0.423 เมื่อ ค่าจ้างเงาสูงขึ้น ร้อยละ 1 นอกจากนี้จากค่าสัมประสิทธิ์หน้าตัวแปรค่าจ้างเงา ทำให้ทราบว่า เมื่อ ค่าจ้างเงาเพิ่มขึ้น 1 บาท มีผลให้สามีทำงานนอกเกษตรเพิ่มขึ้น 0.299 วัน-งาน/ปี หรือ 2.39 ชั่วโมง/ปี (รูป 6.5)

การฝึกงานนอกเกษตรในหน่วยงานราชการของสามีมีอิทธิพลต่อการใช้เวลาทำงานนอกฟาร์มของตัวสามีเองในทางบวกที่ระดับความเชื่อมั่น 95% และมีความยืดหยุ่น 0.083 โดยการฝึกงานกับหน่วยงานราชการของเขามีผลต่อการใช้เวลาทำงานนอกฟาร์มของสามี 42.41 วัน-งาน/ปี ทั้งนี้เนื่องจากการฝึกงานกับหน่วยงานราชการส่วนใหญ่เป็นงานประเภทช่างฝีมือ เช่น ช่างยนต์ และช่างเหล็ก ซึ่งเกษตรกรสามารถนำไปประกอบอาชีพได้

การใช้เวลาทำงานเกษตรมีอิทธิพลต่อการใช้เวลาทำงานนอกฟาร์มของสามีเองในทางลบที่ระดับความเชื่อมั่น 99% คือถ้าเกษตรกรมีการทำงานเกษตรเพิ่มขึ้น 1 วัน-งาน ทำให้ต้องทำงานนอกฟาร์มของสามีลดลง 0.306 วัน-งาน ซึ่งแสดงให้เห็นว่างานนอกเกษตรและงานเกษตรเป็นการแข่งขันการใช้เวลากันไม่มากนัก ทั้งนี้เมื่อพิจารณาความยืดหยุ่นของการทำงานเกษตรต่อการทำงานนอกฟาร์มนั้น พบว่า มีค่าเท่ากับ -0.429 แสดงให้เห็นว่า หากสามีทำงานเกษตรเพิ่มขึ้น ร้อยละ 1 ทำให้ต้องทำงานนอกเกษตรลดลง ร้อยละ 0.429 ซึ่งนับว่า มีสัดส่วนต่ำ

ตาราง 6.12 ปัจจัยที่มีผลต่ออุปทานแรงงานนอกฟาร์มของเกษตรกรผู้เป็นสามี

ปัจจัย	สัมประสิทธิ์	T	ความยืดหยุ่น ณ ค่าเฉลี่ย
W_m^*	0.29946	4.775***	0.423
W_f^*	-0.12083	-1.591	-0.153
V^*	-7.35771E-05	-0.717	-0.054
M_f	0.21540	2.316**	0.278
HW_m	-0.15748	-0.715	-0.051
HW_f	0.23677	1.893*	0.324
F_m	-0.30601	-2.637***	-0.429
F_f	0.15485	1.347	0.177
B_1	-1.00657	-0.776	-0.528
B_2	-103.41600	-0.926	-1.146
B_6	6.76650E-06	0.214	0.012
B_7	1.70412E-04	1.297	0.068
B_8	-6.88486E-05	-1.075	-0.115
B_{10}	-2.08831	-2.474**	-0.27
B_{11}	5.31379	2.001**	0.909
$B_{t3/12}$	-6.25887	-0.348	-0.031
B_{14m}	42.41040	2.190**	0.083
B_{15m}	3.00439	2.967***	1.447
B_{16}	0.37790	0.036	0.007
B_{17}	15.82770	0.920	0.041

ที่มา : ภาคผนวก ง.

หมายเหตุ : *** มีนัยสำคัญ ณ ระดับความเชื่อมั่น 99%

** มีนัยสำคัญ ณ ระดับความเชื่อมั่น 95%

* มีนัยสำคัญ ณ ระดับความเชื่อมั่น 90%

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Chiang Mai University

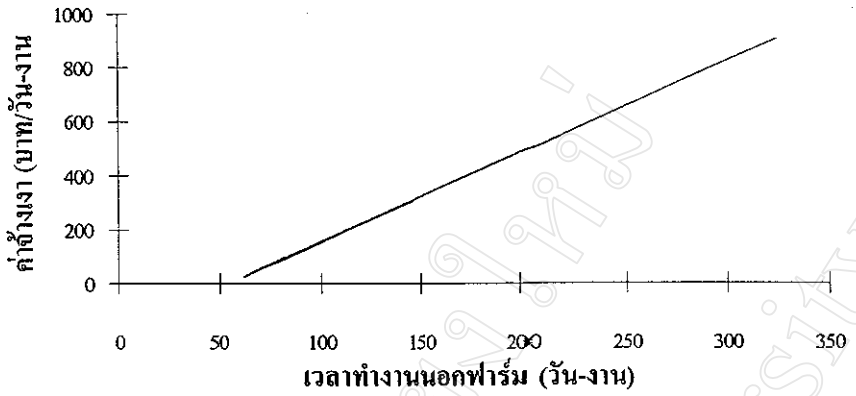

รูป 6.5 อุปทานแรงงานนอกฟาร์มของเกษตรกรผู้เป็นสามี

การใช้เวลาทำงานนอกฟาร์มของภรรยา มีอิทธิพลต่อการใช้เวลาทำงานนอกฟาร์มของสามีในทางบวกที่ระดับความเชื่อมั่น 95% และมีความยืดหยุ่นของอุปทานแรงงานนอกฟาร์มของสามีต่อการทำงานนอกฟาร์มของภรรยา 0.215 ทั้งนี้เนื่องจากการทำงานนอกฟาร์มของภรรยาเป็นลักษณะทำร่วมกันกับสามีโดยเฉพาะการทำกิจการส่วนตัว เช่น เมื่อภรรยาค้าขายสามีจะช่วยค้าขายด้วย ซึ่งพบว่าเมื่อภรรยาใช้เวลาทำงานนอกฟาร์มเพิ่มขึ้น 1 วัน-งาน มีผลให้สามีใช้เวลาทำงานนอกฟาร์มเพิ่มขึ้น 0.215 วัน-งาน หรือกล่าวได้ว่า เมื่อภรรยาทำงานนอกฟาร์มเพิ่มขึ้นร้อยละ 1 มีผลให้สามีทำงานนอกเกษตรเพิ่มขึ้นร้อยละ 0.278

การใช้เวลาทำงานบ้านของภรรยามีอิทธิพลต่อการใช้เวลาทำงานของสามีในทางบวกที่ระดับความเชื่อมั่น 90% และมีความยืดหยุ่น 0.324 ซึ่งมีความยืดหยุ่นต่ำ บางครัวเรือนสามีเป็นผู้ทำงานบ้านเป็นหลักหรือช่วยในบางวัน เพราะภรรยาต้องทำงานนอกบ้าน ดังนั้นเมื่อภรรยาทำงานบ้านเพิ่มขึ้น 1 วัน-งาน ส่งผลให้สามีใช้เวลาทำงานนอกฟาร์มได้เพิ่มขึ้น 0.236 วัน-งาน หรือกล่าวได้ว่า เมื่อภรรยาทำงานบ้านเพิ่มขึ้น ร้อยละ 1 ทำให้สามีใช้เวลาทำงานนอกฟาร์มเพิ่มขึ้นร้อยละ 0.324

จำนวนพื้นที่ถือครองการเกษตรมีอิทธิพลต่อการใช้เวลาทำงานนอกฟาร์มของสามีในทางลบที่ระดับความเชื่อมั่น 95% และมีความยืดหยุ่นต่ำคือ -0.270 กล่าวคือ เมื่อมีพื้นที่ถือครองเพิ่มขึ้น 1 ไร่ ส่งผลให้สามีใช้เวลาทำงานนอกเกษตรลดลงเพียง 2.088 วัน-งาน/ปี หรือ กล่าวได้ว่า เมื่อพื้นที่ถือครองเพิ่มขึ้น ร้อยละ 1 มีผลให้สามี ใช้เวลาทำงานลดลงร้อยละ 0.270 ทั้งนี้เนื่องจากสามีต้องใช้เวลาทำงานเกษตรมากขึ้น จึงมีเวลาว่างที่จะสามารถทำงานนอกฟาร์มได้น้อยลง

ทัศนคติในทางบวกต่อการทำงานนอกฟาร์มของตัวสามีเองมีอิทธิพลต่อการใช้เวลาทำงานนอกฟาร์มของสามีในทางบวกที่ระดับความเชื่อมั่น 99% และ ความยืดหยุ่น 1.447 โดยที่ทัศนคติในทางบวกได้จากการรวมคะแนนทั้งหมดจากความคิดเห็นของเกษตรกร 11 ข้อ ด้วยวิธีการรวมคะแนนทุกข้อ (Summated Ratiny Scale) ตามวิธีของ Likert ซึ่งพบว่าถ้าทัศนคติของสามีเพิ่มขึ้น 1 คะแนนส่งผลให้สามีทำงานนอกฟาร์มเพิ่มขึ้น 3.004 วัน-งาน หรือ กล่าวได้ว่า เมื่อทัศนคติทางด้านบวกเพิ่มขึ้น ร้อยละ 1 ทำให้สามีทำงานนอกฟาร์มเพิ่มขึ้นร้อยละ 1.447 ทั้งนี้เนื่องจากทัศนคติเป็นส่วนทำให้เกิดการแสดงออกด้านการปฏิบัติ (Allport อ้างใน กัญญา กุณฑีกาญจน์ และ รำพึง เวชยันต์วุฒิ, 2533) ดังนั้นเมื่อบุคคลมีทัศนคติในทางบวกต่อสิ่งใดแล้วมีแนวโน้มว่าบุคคลนั้นจะมีพฤติกรรมตามทัศนคตินั้นของเขา

ระยะทางจากตัวอำเภอแม่ริมไปยังหมู่บ้านที่เกษตรกรอาศัยอยู่เพิ่มขึ้น 1 กิโลเมตร มีอิทธิพลให้สามีทำงานนอกฟาร์มของสามีเพิ่มขึ้น 5.314 วัน-งาน/ปี ที่ระดับความเชื่อมั่น 95% โดยมีความยืดหยุ่นเท่ากับ 0.909 ทั้งนี้เนื่องจากลักษณะพื้นที่ศึกษานั้น หมู่บ้านที่อยู่ไกลจากตัวอำเภอแม่ริม เป็นแหล่งท่องเที่ยว ที่สำคัญของจังหวัด คือ เส้นทาง แม่ริม- สะเมิง เกษตรกรชายมีโอกาสในการรับจ้างก่อสร้างที่อยู่อาศัย ทั้งในแหล่งท่องเที่ยวและบ้านเรือนของประชาชนในท้องถิ่น ประกอบกับลักษณะพืชที่ปลูกในท้องที่ ไม่ต้องการกำลังแรงงานมาก ซึ่งภรรยาสามารถทำแทนได้ เช่น การดูแลไม้ดอก และการให้น้ำ เป็นต้น ดังนั้นเกษตรกรผู้เป็นสามีในพื้นที่โปงแยงมีการทำงานนอกฟาร์มเพิ่มขึ้น ซึ่งจากค่าความยืดหยุ่นแสดงให้เห็นว่า เมื่อระยะทางเพิ่มขึ้น ร้อยละ 1 ทำให้สามีทำงานนอกฟาร์มเพิ่มขึ้นร้อยละ 0.909

นอกจากนี้ตัวแปรอื่นที่รวมอยู่ในสมการแต่มีอิทธิพลต่ออุปทานแรงงานนอกฟาร์มของเกษตรกรผู้เป็นสามีอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ คือ การใช้เวลาทำงานบ้านของสามีเอง จำนวนผู้อยู่ในภาวะพึ่งพิงต่อจำนวนผู้อยู่ในวัยทำงานในครัวเรือน การใช้เวลาทำงานของภรรยา ลักษณะการทำงานนอกเกษตรว่าเป็นกิจการส่วนตัวหรืองานรับจ้างของสามี มูลค่าทรัพย์สินของครัวเรือนทั้ง สิ่งก่อสร้าง ทรัพย์สินเกษตร และทรัพย์สินในบ้าน จำนวนสมาชิกครัวเรือนชายที่อยู่ในวัยทำงาน รายได้เงาของครัวเรือน ค่าจ้างเงาของภรรยา อายุสามีเอง และสถานภาพการเป็นหัวหน้าครอบครัวของสามี

อุปทานแรงงานนอกฟาร์มของเกษตรกรผู้เป็นภรรยา

เมื่อแยกพิจารณาอิทธิพลของตัวแปรอธิบายแต่ละตัวที่มีต่ออุปทานแรงงานนอกฟาร์มของเกษตรกรผู้เป็นภรรยา (ตาราง 6.13) พบว่า ค่าจ้างเงาของภรรยาเพิ่มขึ้น 1 บาท/วัน-งาน มีผลให้ภรรยาใช้เวลาทำงานนอกฟาร์มเพิ่มขึ้น 0.439วัน-งาน/ปี หรือ 3.512 ชั่วโมง/ปี ที่ระดับความเชื่อ

มั่น 99% และมีค่าความยืดหยุ่น 0.431 หรือกล่าวได้ว่า ถ้าค่าจ้างเงาของภรรยาเพิ่มขึ้น ร้อยละ 1 ทำให้ภรรยาทำงานนอกฟาร์มเพิ่มขึ้น ร้อยละ 0.431 ส่วนค่าจ้างเงาของสามีเพิ่มขึ้น 1 บาท/วัน-งาน ทำให้ภรรยาทำงานนอกฟาร์มลดลง 0.180 วัน-งาน/ปี หรือ 1.440 ชั่วโมง/ปี ที่ระดับความเชื่อมั่น 90% และมีค่าความยืดหยุ่น -0.197 หรือกล่าวได้ว่า ถ้าค่าจ้างเงาของสามี เพิ่มขึ้นร้อยละ 1 ทำให้ภรรยาทำงานนอกฟาร์มลดลง ร้อยละ 0.197 (รูป 6.6)

ตาราง 6.13 ปัจจัยที่มีผลต่ออุปทานแรงงานนอกฟาร์มของเกษตรกรผู้เป็นภรรยา

ปัจจัย	สัมประสิทธิ์	T	ความยืดหยุ่น ณ ค่าเฉลี่ย
W_m	-0.18002	-1.673*	-0.197
W_f	0.43957	3.759***	0.431
V	-1.53531E-04	-0.945	-0.088
M_m	-6.10710E-02	-0.163	-0.047
HW_f	-0.23346	-1.104	-0.247
F_m	2.27490E-02	0.091	0.025
F_f	-0.13595	-0.625	-0.120
B_3	-108.43000	-0.885	-0.930
B_7	-1.44282E-04	-0.735	-0.045
B_9	-26.02010	-2.439**	-1.108
B_{10}	-5.63964E-01	-0.326	-0.056
B_{11}	6.61050	1.543	0.876
$B_{13/12}$	-68.05520	-1.899*	-0.262
B_{15f}	6.82856	2.617***	2.672
B_{16}	133.41400	4.430***	0.323
B_{18}	-14.77610	-1.440	-0.524
B_{20}	6.18359E-04	2.295**	0.408
B_{21}	-5.11300	-0.390	-0.135

ที่มา : ภาคผนวก ง.

หมายเหตุ : *** มีนัยสำคัญ ณ ระดับความเชื่อมั่น 99%

** มีนัยสำคัญ ณ ระดับความเชื่อมั่น 95%

* มีนัยสำคัญ ณ ระดับความเชื่อมั่น 90%

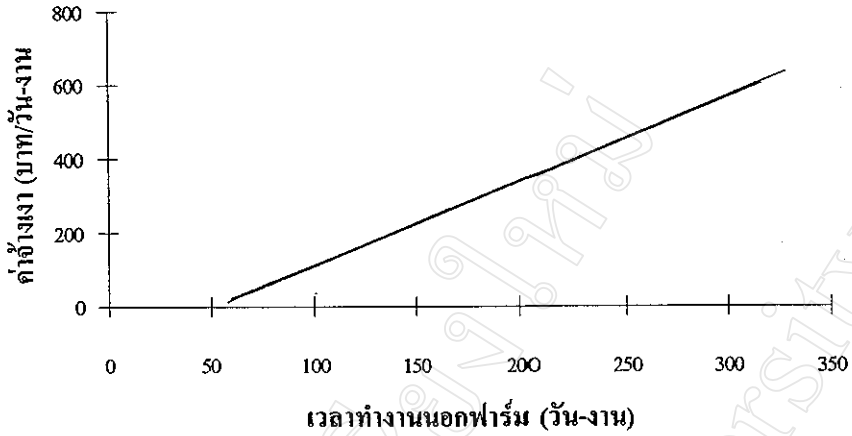

รูป 6.6 อุปทานแรงงานนอกฟาร์มของเกษตรกรผู้เป็นภรรยา

ทัศนคติทางบวกต่องานนอกเกษตร มีผลให้ภรรยาทำงานเพิ่มขึ้น 6.828 วัน-งาน/ปี หรือ 54.624 ชั่วโมง/ปี ที่ระดับความเชื่อมั่น 99% และมีค่าความยืดหยุ่น 2.672 ซึ่งมีความยืดหยุ่นสูงกว่าสามี ทั้งนี้เนื่องจากภรรยาส่วนใหญ่ไม่ใช่ผู้เป็นหลักในการหารายได้ของครอบครัวจึงมีโอกาสเลือกในการทำงานนอกเกษตรตามความพอใจได้มากกว่าสามี

ระดับการศึกษาสูงสุดของครัวเรือนมีอิทธิพลต่อการทำงานนอกฟาร์มของภรรยาในทางลบที่ระดับความเชื่อมั่น 95% และมีค่าความยืดหยุ่น -1.108 ซึ่งจัดอยู่ในระดับสูง (elasticity) โดยที่ถ้าการศึกษาสูงสุดของครัวเรือนเพิ่มขึ้น 1 ระดับ ส่งผลให้ภรรยาทำงานลดลง 26.020 วัน-งาน ทั้งนี้เนื่องจากผู้ที่มีโอกาสในการทำงานมากกว่า (ระดับการศึกษาสูง) จะเป็นผู้ออกไปทำงานนอกฟาร์ม ดังนั้นภรรยาซึ่งส่วนใหญ่มีการศึกษาอยู่ในระดับประถมศึกษาชั้นปีที่ 4 จึงทำงานนอกฟาร์มลดลง

ค่าใช้จ่ายในครัวเรือนมีอิทธิพลต่อการใช้เวลาทำงานนอกฟาร์มของภรรยาในทางบวกที่ระดับความเชื่อมั่น 95% และมีความยืดหยุ่น 0.408 โดยเมื่อค่าใช้จ่ายในบ้านเพิ่มขึ้น 1,000 บาทมีผลต่อการใช้เวลาทำงานนอกฟาร์มของภรรยาเพิ่มขึ้น 0.618 วัน-งาน/ปี หรือเมื่อค่าใช้จ่ายในครัวเรือนเพิ่มขึ้นร้อยละ 1 มีผลให้ภรรยาทำงานนอกฟาร์มเพิ่มขึ้น ร้อยละ 0.408

ลักษณะงานนอกเกษตรของภรรยามีอิทธิพลต่อการทำงานนอกฟาร์มในทางบวกที่ระดับความเชื่อมั่น 99% และมีความยืดหยุ่น 0.323 โดยถ้าภรรยาทำงานนอกฟาร์มที่เป็นกิจการส่วนตัวจะมีผลให้ต้องใช้เวลาทำงานนอกฟาร์มเพิ่มขึ้น 133.414 วัน-งาน/ปี เนื่องจากกิจการส่วนตัวส่วนใหญ่เป็นงานค้าขายทั้งในลักษณะมีร้านค้าที่บ้านหรือต้องไปขายที่ตลาด ซึ่งเริ่มขายตั้งแต่ 8.00น. - 20.00น. โดยเฉพาะผู้ที่ขายของในตลาดจะมีเวลาพักผ่อนเพียงวันละ 5-8 ชั่วโมงเท่านั้น

สัดส่วนของจำนวนผู้อยู่ในภาวะพึ่งพิงต่อจำนวนผู้อยู่ในวัยทำงานมีอิทธิพลต่อการทำงานนอกฟาร์มของภรรยาในทางลบที่ระดับความเชื่อมั่น 90% และมีความยืดหยุ่น -0.262 โดยเมื่อมีสัดส่วนผู้อยู่ในภาวะพึ่งพิงต่อผู้อยู่ในวัยทำงานเพิ่มขึ้นเท่ากับ 1 มีผลให้ภรรยาทำงานนอกฟาร์มลดลง 68.055 วัน-งาน ทั้งนี้เนื่องจากเมื่อมีเด็กอายุต่ำกว่า 13 ปี ผู้สูงอายุ และผู้มีความผิดปกติทางร่างกายหรือจิตใจนั้น ทำให้ภรรยาต้องมีภาระในบ้านมากขึ้น จึงมีเวลาทำงานนอกฟาร์มลดลง นอกจากนี้การมีผู้อยู่ในวัยทำงานแสดงว่ามีจำนวนผู้ที่ทำงานหารายได้ในครอบครัวมากขึ้นก็มีส่วนให้ภรรยาทำงานนอกฟาร์มลดลงเช่นกัน

นอกจากนี้ตัวแปรอื่น ๆ ที่รวมอยู่ในสมการแต่มีอิทธิพลต่ออุปทานแรงงานนอกฟาร์มของภรรยาอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับความเชื่อมั่นต่ำกว่า 90% คือ การใช้เวลาทำงานเกษตรของสามีและภรรยา มูลค่าทรัพย์สินเกษตรของครัวเรือน ระยะทางจากหมู่บ้านถึงตัวอำเภอแม่ริม สถานภาพการเป็นภรรยาหัวหน้าครัวเรือน จำนวนสมาชิกครัวเรือนที่มีอายุไม่เกิน 5 ปี จำนวนสมาชิกครัวเรือนที่กำลังรับการศึกษา การใช้เวลาทำงานบ้านของภรรยา การใช้เวลาทำงานนอกฟาร์มของสามี จำนวนพื้นที่ถือครองของครัวเรือน จำนวนชนิดพืชที่ปลูกในปี 2539 และรายได้เงาของครัวเรือน (ตาราง 6.5)

สรุป

เมื่อพิจารณางานนอกเกษตรที่เกษตรกรทั้ง 2 ตำบลทำนั้น พบว่าโอกาสและความหลากหลายของงานในตำบลขี้เหล็กมีมากกว่าตำบลโป่งแยง ซึ่งเกษตรกรที่ศึกษาส่วนใหญ่ทำงานเกษตรร่วมกับงานนอกเกษตรประเภทงานรับจ้าง โดยงานนอกเกษตรประเภทรับจ้างที่เกษตรกรชายตำบลขี้เหล็กทำมีหลากหลายกว่าเกษตรกรชายตำบลโป่งแยง อย่างไรก็ตามงานนอกเกษตรประเภทรับจ้างส่วนใหญ่ที่เกษตรกรชายทั้ง 2 ตำบลทำไม่ต่างกัน คือ รับจ้างก่อสร้างและรับจ้างทั่วไป ส่วนงานรับจ้างที่เกษตรกรหญิงตำบลขี้เหล็กส่วนใหญ่ทำเป็นงานรับจ้างทั่วไป รองลงมาคือ รับจ้างเย็บผ้าและทอผ้า ในขณะที่เกษตรกรหญิงตำบลโป่งแยงทำงานรับจ้างทั่วไปอย่างเดียวเท่านั้น ส่วนงานนอกเกษตรประเภทงานกิจการส่วนตัวนั้นเกษตรกร ตำบลขี้เหล็กส่วนใหญ่รับเหมาก่อสร้าง รองลงมา คือ ค้าขาย ในขณะที่ กิจการส่วนตัวที่เกษตรกรชาย ตำบลโป่งแยงทำคือ ค้าขาย และขับรถ ส่วนกิจการส่วนตัวที่เกษตรกรหญิงตำบลขี้เหล็กทำส่วนใหญ่เป็นงานค้าขาย ซึ่งแตกต่างกับเกษตรกรหญิง ตำบลโป่งแยงที่ทำเพียงงานฝีมือ เช่น งานหัตถกรรม และเย็บผ้าหรือทอผ้า

เกษตรกรหญิงใช้เวลาทำงานบ้านมากจึงมีผลให้เวลาการทำงานต่อปีสูงถึง 326.65 วัน-งาน/ปี ในขณะที่เกษตรกรชายใช้เวลาทำงาน 230.87 วัน-งาน/ปี แต่เกษตรกรชายส่วนใหญ่ใช้เวลาทำงานเกษตรสูงกว่าเกษตรกรหญิงและใช้เวลาทำงานเกษตรมากกว่างานนอกเกษตรในขณะที่

เกษตรกรหญิงส่วนใหญ่ใช้เวลาทำงานนอกเกษตรมากกว่างานเกษตร นอกจากนี้ยังพบว่าเกษตรกรตำบลโป่งแยงมีการใช้เวลาทำงานในแต่ละกิจกรรมมากกว่าเกษตรกรตำบลขี้เหล็กยกเว้นงานนอกเกษตร เมื่อพิจารณาการทำงานของเกษตรกรแต่ละตำบล พบว่าเกษตรกรหญิงตำบลขี้เหล็กใช้เวลาทำการเกษตรมากกว่าเกษตรกรชาย ในขณะที่เกษตรกรชายตำบลขี้เหล็กใช้เวลาทำงานเกษตรมากกว่าเกษตรกรหญิง โดยเกษตรกรชายและหญิงแต่ละตำบลมีรูปแบบการใช้เวลาแต่ละเดือนคล้ายกัน ซึ่งการใช้เวลาทำงานเกษตรของเกษตรกรมีความสัมพันธ์ต่อการทำงานเกษตรและนอกเกษตรของตัวเกษตรกรเองและคู่สมรส อย่างไรก็ตามเป็นที่สังเกตว่าการทำงานนอกเกษตรของสามีมีผลให้ภรรยาทำงานเกษตรเพิ่มขึ้น โดยไม่ขึ้นอยู่กับเวลาที่สามีทำงานนอกเกษตรแต่อย่างใด

จากการวิเคราะห์อุปทานแรงงานนอกฟาร์มของสามีและภรรยาด้วยวิธี 3SLS โดยนำตัวแปรค่าจ้างเงาและรายได้เงาร่วมกับตัวแปรทางสังคมของครัวเรือนมาเป็นตัวแปรอธิบายนั้น พบว่าปัจจัยที่มีอิทธิพลทางบวกต่อการทำงานนอกฟาร์มของสามีอย่างมีนัยสำคัญ คือ ของค่าจ้างเงาของสามี เวลาทำงานนอกฟาร์มของภรรยา การใช้เวลาทำงานบ้านของภรรยา ทัศนคติด้านบวกต่องานนอกเกษตรของสามี และระยะทางจากอำเภอแม่ริมถึงหมู่บ้าน (หมู่บ้านที่มีระยะทางห่างจากอำเภอแม่ริมมากกว่าเป็นแหล่งท่องเที่ยว) รวมถึงการได้รับฝึกงานจากภาครัฐของสามี ส่วนการที่ครัวเรือนมีพื้นที่ถือครองเพิ่มขึ้น และการใช้เวลาทำงานเกษตรเพิ่มขึ้นนั้นมีผลให้สามีทำงานนอกฟาร์มลดลง

สำหรับปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการทำงานนอกฟาร์มอย่างมีนัยสำคัญของภรรยานั้นพบว่าการเพิ่มขึ้นของค่าจ้างเงาของภรรยา ทัศนคติทางบวกต่องานนอกเกษตร และค่าใช้จ่ายของครอบครัว รวมถึงลักษณะงานนอกเกษตรที่เป็นการทำกิจการส่วนตัว มีผลให้ภรรยาต้องทำงานนอกฟาร์มเพิ่มขึ้น ส่วนการเพิ่มขึ้นของค่าจ้างเงาของสามี ระดับการศึกษาสูงสุดของสมาชิกในครัวเรือนและสัดส่วนของผู้อยู่ในภาวะพึ่งพิงต่อผู้อยู่ในวัยทำงานของครัวเรือน มีผลให้ภรรยาทำงานนอกฟาร์มลดลง ซึ่งการทำงานนอกฟาร์มมีความยืดหยุ่นต่ำต่อปัจจัยส่วนใหญ่ ยกเว้นทัศนคติในด้านบวกหรือความรู้สึกที่ดีต่องานนอกเกษตรที่มีอิทธิพลสูงต่อการทำงานนอกฟาร์มของสามีและภรรยา นอกจากนี้ระดับการศึกษาสูงสุดของครัวเรือนก็นับว่ามีอิทธิพลต่อการทำงานนอกฟาร์มของภรรยาสูงด้วยเช่นกัน

การที่ความยืดหยุ่นของอุปทานแรงงานนอกฟาร์มของสามีและภรรยาต่อค่าจ้างเงาจะมีลักษณะเป็น inelastic แต่ก็นับว่ามีค่าค่อนข้างสูง (ประมาณ 0.40) สำหรับการเป็นครัวเรือนเกษตร ทั้งนี้เมื่อเปรียบเทียบกับค่าความยืดหยุ่นของแรงงานทั้งหมด (เกษตรและอื่นๆ) ของคู่สามีภรรยาในประเทศดินเดีย (ศึกษาโดย Skoufias, 1994) ซึ่งมีค่า 0.107 และ -0.06 ตามลำดับ

จากผลทางด้านบวกของค่าจ้างเงาต่อการทำงานนอกฟาร์มของเกษตรกรเองทั้งสามีและภรรยานั้นสอดคล้องกับทฤษฎีอุปทานแรงงาน คือ เมื่อค่าจ้างสูงขึ้นเกษตรกรจะทำงานเพิ่มขึ้น และเมื่อพิจารณาร่วมกับอิทธิพลของระยะทางจากอำเภอแม่ริม พบว่า เกษตรกรผู้เป็นสามีตำบลโป่งแยงมีการทำงานนอกฟาร์มสูงกว่าสามีในตำบลขี้เหล็ก ในขณะที่ภรรยาในตำบลขี้เหล็กมีแนวโน้มที่จะทำงานนอกฟาร์มมากกว่าภรรยาในตำบลโป่งแยงแต่จากการวิเคราะห์สมการอุปทานกลับมีผลในทางตรงกันข้ามและมีความสัมพันธ์อย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าระยะทางจากตัวอำเภอแม่ริมไม่มีผลต่อการทำงานนอกฟาร์มของภรรยา ซึ่งเมื่อพิจารณาเปรียบเทียบระหว่างค่าจ้างเงาและค่าจ้างที่แท้จริงแล้วพบว่า ค่าจ้างเงา หรือค่าเสียโอกาสในค่าจ้างมีค่าเฉลี่ยสอดคล้องกับทฤษฎี คือค่าจ้างเงาตำบลโป่งแยงสูงกว่าค่าจ้างเงาของสามีในตำบล ขี้เหล็กในขณะที่ค่าจ้างที่ได้รับให้ผลตรงกันข้าม ส่วนรายได้เงานั้นมีอิทธิพลต่อการทำงานนอกฟาร์มของสามีและภรรยาต่ำมาก (0.04 และ 0.08) อย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ หรืออาจกล่าวได้ว่ารายได้ไม่มีอิทธิพลต่อการทำงานนอกฟาร์มของสามีและภรรยาในตัวอย่างที่ศึกษา ทั้งนี้อาจมีสาเหตุจากรายได้ของเกษตรกรมีความแปรปรวนค่อนข้างสูง และเกษตรกรบางส่วนยังมีรายได้ไม่สูงพอที่จะพักผ่อนมากขึ้นเมื่อรายได้เพิ่มขึ้นตามทฤษฎีอุปทานแรงงาน

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ Chiang Mai University